

САРНЕНЩИНА. 60 РОКІВ У ВИРІ ЖИТТЯ

(Доповідь заступника голови райдержадміністрації Василя Стельмаха на урочистому пленарному засіданні 10 сесії райради з нагоди 60-річчя утворення Сарненського району)

Шановні депутати і представники господарського активу!

Сьогодні в залі 450 чоловік представляють 22 територіальні громади району, які, природно, мають різний рівень економічного і соціального розвитку, свої традиції і звичаї, навіть місцеві діалекти відрізняють кожний з 67 населених пунктів району. Але нас об'єднує одне - усі ми становимо єдину спільноту територіальної громади Сарненського району, якій уже виповнилось 60 років - щоб віддати данину шани тій поважній даті, щоб поглибити знання кожного з нас про район, де живемо і працюємо, щоб нагадати сторінки історії, якими слід гордитися, і ті, що повинні послужити уроком, пропоную вашій увазі короткий історичний нарис, підготовлений з наукових і місцевих джерел нашого краєзнавчого музею.

Датою виникнення Сарненського району вважається 4 грудня 1939 р., коли була утворена Рівненська область, і згідно з адміністративно-територіальним поділом тоді ж було утворено 30 районних і одну міську ради в м. Рівне. Рішенням облвиконкому від 26 лютого 1940 р. в області організовано 56 перших сільських рад, а в містах Дубно, Сарни, Здолбунів, Костопіль, Корець, Остріг створені міські ради, підпорядковані райвиконкомам.

Але вже на початку історичного шляху наш район потрапив у 10-літній вир великих військових і політичних конфліктів.

Як і в усіх районах області, у Сарнах почали працювати райкоми партії, комсомолу, профспілки. На керівну роботу було висунуто близько 3 тис. місцевих активістів. 24 березня 1940 р. відбулися вибори до Верховної Ради СРСР і ВР УРСР. А в I грудні того ж року - до місцевих рад. За два роки повністю сформували органи місцевої і регіональної влади.

Виконуючи рішення Народних Зборів, у поміщиків конфіскували землю, націоналізували найбільші підприємства міста. Розпочались ремонтні роботи та благоустрій. Кращі будівлі віддали під дитячі садки, хати-читальні. Запрацювали коли, де викладання велось рідною мовою Одночасно організували лікбези. У район за направленням ЦК КП(б)У були направлені спеціалісти: інженери, агрономи, вчителі, лікарі. На щойно створені Сарненський Здолбунівський відділки Ковельської залізниці прибуло 1500 залізничників.

У січні 1940 р. вийшов перший номер червоний шлях". Сарненці отримали можливість слухати радіо, читати газети, мати безкоштовне медичне обслуговування. У місті на той час функціонували лікарня, дві аптеки, магазини санітарії.

Особлива приділялась роботі залізниці. Для виконання графіка роботи руху поїздів і забезпечення ритмічної роботи вузла наказом наркомату шляхів сполучення начальником станції призначили Мурадї Камбулатовича Фідарова.

Важливою подією в житті міста стало відкриття артілі "Перше травня.", на базі якої зараз працює меблева фабрика. Це були прогресивні реформи в промисловості, сільському господарстві, культурі, освіті, медицині. Люди повірили в демократичність нової влади. Відновила свою роботу і Сарненська "Просвіта". Знову зазвучало українське слово, пісня. Просвітяни ставили українські п'єси, розповсюджували літературу. Але незабаром радянський уряд скинув маску демократичності. І навесні 1940 р. почались перші широкомасштабні репресії як проти українців, так і проти поляків. Усіх «Інакомислячих» та їх однодумців віднесли до «ворогів народу». Без суду й слідства в 24 години їх у «теплушах» насильно відправили а Казахстан, Сибір. При собі можна було мати лише вантаж не більше 100 кг на сім'ю. Так у заслання попали члени Сарненської «Просвіти» І. Е. Савчук, В. Я. Черідніченко та М. І. Городнюк. Лише в 1945 р. вивезені

родини повернулися в Сарни. Діяльність просвітян припинилась, а тавро «ворогів народу», ще довго висіло над кожним з них.

Мирне життя народу перервала війна. Відступаючи, червоні війська вчинили масу злочинів і насильства. Особливо криваві розправи відбулися в тюрмах, переповнених арештованими людьми. За свідченням очевидців, в'язнів не просто розстрілювали, але і мордували. Так з відступом радянських військ наприкінці червня – на початку липня 1941 року в підвалах Сарненської в'язниці знищили всіх арештованих, точна кількість яких невідома. Організовані за масовими депортаціями та наростанням терору радянського режиму, ці екзекуції поглибили відразу місцевих жителів до радянської влади. Долаючи початкове безладдя, радянські війська стали організовувати більш упорядкований відступ. Вони застосовували традиційну російську тактику "спаленої землі", що, за словами Сталіна, мала "зробити нестерпним життя в тилу ворога". Відтак усі промислові підприємства, якими могли б скористатись німці, підлягали знищенню.

На станції Сарни скоплювалась велика кількість ешелонів, що евакуювали обладнання заводів і фабрик із західних регіонів України. Одночасно велась боротьба з пожежами, ворожими парашутистами, диверсантами, яких закидали з літаків.

6 липня 1941 р гітлерівці зайняли Сарни. Окупанти зразу ж встановили жорсткий терор. Впродовж декількох днів зони зігнали в гето декілька тисяч євреїв і 28 серпня розстріляли їх у лісі. Всього за період окупації фашисти розстріляли в Сарнах 13711 мирних жителів міста і сіл району, відправили на примусові роботи в Німеччину 1500 юнаків і дівчат, вивезли 4646 голів ВРХ. Школи закрили, а кращі будинки перетворили на німецькі установи і казарми. Для підтримки окупаційного режиму в Сарнах утримували великі військові формування, поліцію і жандармерію.

Важкі повинності накладала окупаційна влада на селянство Сарненщини. Вже восени 1941 р. німці запровадили так званий "контингент" - примусову здачу хліба. Контингенти були надзвичайно великі, що призводило до голоду.

Жорстокої експлуатації зазнали і робітники. Робочий день у них тривав 12-14 год.

Робітники жили жалюгідно, вимінюючи в селян одяг на харч» та збіжжя, які до того ж по дорозі часто реквізували німці. Така політика окупантів викликала справедливий опір місцевого населення Поступово в районі широкого розмаху набуває антифашистська боротьба. Сарненські ліси стали надійним пристановищем для партизанських загонів. Тут діють партизанські з'єднання С.А. Ковпака, А.М. Сабурова, В.А. Бегми, А.П. Бринського, загін особливого призначення "Переможці" під командуванням Д.М. Медведєва, Партизани під постійним прицілом тримали залізничний вузол. Адже Сарни стали важливим пересильним пунктом, через який на фронт йшли поїзди з технікою, живою силою та іншими військовими вантажами. У протилежному напрямку - у Німеччину - з награбованим добром пораненими.

У грудні 1942 р. з'єднання Ковпака за дорученням Українського штабу партизанського руху провело в районі Сарн знамениту операцію «Сарненський хрест» Ударні диверсійні групи на чолі з І. І. Бережним, В.Г. Подолякою, М.Ф. Незамаєвим, А.К. Цимбалом, П.М. Голубом майже одночасно висадили в повітря 5 залізничних мостів на дільницях Сарни-Лунінець, Сарни-Рівне, Сарни-Коростень, Сарни-Ковель. Ця операція паралізувала на 15 діб рух поїздів на всіх залізничних шляхах що перетинались у Сарнах. Перша підпільна група була організована в Клесові першим секретарем райкому партії В. О. Соніним. Але не маючи досвіду підпільної роботи, групу швидко розкрили і знищили німці.

З 1942 року в Сарнах активно діяла підпільна група під керівництвом М. К. Фідарова. До її складу входили І. Д. Гурєєва, О. О. Новицька, Борис і Марія Морозовики, Євген, Борис і Іван Могилки та інші патріоти. Вони збирали розвідувальні дані, продукти харчування для партизанського загону «Переможці». Пізніше підпільна група розширила поле діяльності і стала займатись диверсійною роботою. Тільки в березні 1943 р. вони знищили 5 фашиських поїздів з живою силою і технікою, затримували рух поїздів, що

йшли на фронт, зтягували ремонт паровозів і вагонів. Перші збройні формування виникають стихійно в поліських лісах у 1941 р. під такими назвами : УПА «Поліська Січ», якою командував М. Боровець (Тарас Бульба), «Поліське лозове козацтво» та інші. З осені 1942 р. на Поліссі та Волині створюють збройні загони УПА, які вели боротьбу як з німецькими окупантами, так і з більшовиками. На початку 1941 р. кількість бійців УПА сягала 100 тис. чол.

Та наближався кінець фашистської окупації. Зі сходу нестримним потоком наступала Червона Армія, 11 січня 1944 р. воїни 44-ої та 397-ої стрілецьких дивізій штурмом оволоділи Сарнами, захопили " великі трофеї.

Фашисти завдали місту великих збитків. Вони майже повністю вивели з ладу залізничний вузол і ряд підприємств, пограбували і зруйнували всі культосвітні заклади, житлові будинки.

Після звільнення району почали відновлювати свою роботу радянські і партійні органи. Першим секретарем райкому партії було обрано А.С Хоменка, головою райвиконкому - А.Я. Радченка. Почалась відбудова народного господарства, організовано допомогу фронту.

Завдяки допомозі держави трудящі району швидко відновили роботу залізниці, депо, вокзалу, міської електростанції, спорудили пристанційні приміщення, перехідний міст через колії. Відновили роботу пром- та харчокомбінати. 20 січня 1944 р. створено ліспромгосп, хімлісгосп. У червні почав працювати м'ясокомбінат. За порівняно короткий час у місті ввели в дію цілий ряд підприємств, таких як "Мостові технологічні конструкції", РМЗ "Укрводрем- тресту", меблева фабрика, райсілгосптехніка, маслозавод, завод продтоварів, комбінат побутового обслуговування. Економіка району стала розвиватись не тільки на базі залізничного вузла. Розширилась сфера автотранспортного обслуговування, почалось будівництво житлового фонду міста. Сьогодні Сарненщина - один з найбільш економічно і соціально розвинених районів області. І цьому здобутку маємо завдячувати сотням і тисячам патріотів, які, не жалюючи ні сил, ні здоров'я, примножували трудову славу району.

Впродовж тривалого періоду передовим господарством району і області був колгосп Перше травня, який очолював депутат Верховної Ради СРСР двох скликань Іван Лаврентійович Зіненко. Далеко за межами району гриміла слава про СЗМТК. Цілі покоління виховувались на прикладах трудових подвигів Героїв Соціалістичної Праці Олександра Давидовича Занозовського та Корнія Семеновича Аврамишина, лауреата Державної премії УРСР Антона Петров. Зіглевського, ; кавалерів ордена Леніна Івана Миколайовича Павловського, Раїси Григорівни Коток і багатьох-багатьох інших, праця яких була високо оцінена державою.

З часу утворення Сарненського району на посаді першого керівника району працювало 11 чоловік: Андрій Якович Радченко, Андрій Федотович Шморгун, Григорій Ілліч Хризанович, Опанас Миронович . Книшов, Іван Тимофійович Остапчук, Євген Степанович Ковальчук, Василь Степанович Мацигон, Іван Петрович Третяк, Іван Іванович Терехов, Олексій Дмитрович Сіренко, Іван Левкович Юшко. І з 27 березня 1990 року цю посаду обіймає Олександр Романович Юркевич. Усі вони у свій час робили все можливе, щоб район став таким, яким він є сьогодні. І ми повинні це завжди пам'ятати і бути їм вдячні за те що основні фонди, соціальна інфраструктура якими сьогодні користуємось, збудована в ті часи, коли вони організували трудові колективи, населення на ліквідацію не писемності, на колективізацію, освоєння цілини, меліорацію, індустріалізацію й інші великі справи минулих поколінь.

З району вийшли у світ і стали відомими на всю Україну Президент ВАСГНІЛ М. О. Ольшанський, письменник Б. Г. Швед – автор роману «Поліщуки», знаменитий спортсмен-борець П. Коток. Чудовим голосом репрезентує Україну за кордоном Н. П. Ковальова, і я переконаний, що маючи таку славу історію, Сарненщина дасть для України і світу ще багато знаменитих і талановитих людей.

60 років в історичному плані - це невеликий відрізок часу, але якщо ця дата спонукатиме нас на нові справи з соціального і економічного розвитку району, то районній раді варто подумати над щорічним вшануванням дати його утворення. Добре, щоб це було 26 лютого - у День утворення місцевих рад, щоб цьому дню присвятити і урочисте засідання ради, і відзначення кращих людей, які внесли найбільший вклад у його розвиток, і згадати тих, хто навіки увійшов у історію розвитку Сарненщини.